

ANNA FRANCZYK

Przedszkole Miejskie nr 206 z Oddziałami Integracyjnymi w Łodzi
Centrum Terapii Fundacji „Jaś i Małgosia”

DOGOTERAPIA W PRACY TERAPEUTYCZNEJ

„mów dziecku, że jest dobre,
a właśnie takim się stanie”

Janusz Korczak

Podjmując codzienne działania wychowawczo-terapeutyczne, kształtujemy istotę, której rozwój, osiągnięcia i sukcesy są wymiarem naszej pracy. Pozytywne nastawienie, akceptacja i realizacja aktualnych potrzeb jest drogą do wszechstronnej stymulacji rozwoju dziecka.

Bardzo istotną potrzebą jest potrzeba porozumiewania się. Na co dzień nie zdajemy sobie sprawy, jak ważną rolę ono odgrywa. Towarzyszy nam w różnych postaciach od urodzenia aż do kresu naszego życia. Porozumiewamy się, aby przekazać nasze potrzeby, zdobyć informacje, uczyć się, stworzyć i podtrzymać więzi.

Przekazywanie informacji odbywa się drogą werbalną i niewerbalną. Drogą werbalną przenoszone są informacje o wydarzeniach zewnętrznych, czyli o tym, co obserwujemy, dostrzegamy. Niewerbalną zaś wyrażamy nasze emocje, postawy, czyli to, co odczuwamy wewnątrz.

W świecie zwierząt porozumiewanie jest to czynność przekazywania informacji między osobnikami jednego lub różnych gatunków, której efekt może być obserwowany w postaci sterowania zachowaniem się odbiorcy. Na wiadomości składają się sygnały, elementy jego zachowania się (mimika, pozy i popisy zwierząt, feromony, głosy ptaków) albo jego efektów, np. tropów i śladów z włączeniem budowli (gniazda ptaków).

Od zawsze świat ludzi i zwierząt podejmuje próby wzajemnego porozumiewania się. Dzięki obserwacji i zdobywanym doświadczeniom coraz lepiej potrafimy odczytywać sygnały przekazywane nam ze świata zwierząt, jak również

zwierzęta potrafią doskonale odczytywać i rozumieją informacje przekazywane zarówno drogą niewerbalną, jak i werbalną.

O pozytywnym wpływie zwierząt na zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka wiadomo od dawna. Już dwa tysiące lat temu Hipokrates zauważył, że jazda konna pobudza funkcje organizmu i łagodzi schorzenia.

Kolejne udokumentowane próby wykorzystania zwierząt w leczeniu sięgają osiemnastego wieku. Opisał je dyrektor angielskiego szpitala psychiatrycznego – William Tuke, który po raz pierwszy wprowadził na teren szpitala zwierzęta domowe, nad którymi opiekę sprawowali pacjenci. Dzięki tym działaniom podopieczni szpitala psychiatrycznego szybciej uczyli się kontroli nad własnymi emocjami.

Prowadzone od wielu lat badania naukowe potwierdzają ogromne korzyści płynące z kontaktów człowieka ze zwierzętami. Dowiedziono, iż samo przebywanie w towarzystwie zwierząt oddziałuje terapeutycznie na osoby w okresie rekonwalescencji, uspokaja w przypadku stresu, w stanach lękowych, nadpobudliwości, znacznie zmniejsza napięcie psychiczne, a nawet obniża ciśnienie, jednocześnie pobudzając do aktywności w przypadku depresji czy też apatii. Znacząco poprawia się działanie układu odpornościowego, jak również ogólny stan psychiczny. Stałe obcowanie ze zwierzętami pomaga zapomnieć o samotności, przynosi ukojenie w sytuacjach długotrwałego stresu. Zwierzęta dają nam tak wiele, za tak niewiele. Odrobina czułości, pełna miska, a w zamian ogromne przywiązanie, jakie okazują właścicielowi. To wszystko sprawia, że czujemy się potrzebni, kochani, wartościowi.

Animaloterapia, to naturalna metoda wspomagania leczenia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, chorych, potrzebujących wsparcia, oparta na bezpośrednim kontakcie ze zwierzętami. Adresatami są w szczególności dzieci z problemami emocjonalnymi, z zaburzeniami i deficytami rozwoju psychoruchowego, ale i ludzie dorośli, osoby w podeszłym wieku.

Terapia z wykorzystaniem zwierząt jest kilkietapowa. Najważniejszym, a zarazem pierwszym etapem jest przełamanie lęku i przyzwyczajanie podopiecznych do przebywania w towarzystwie zwierzęcia. Podczas spotkań obie strony wzajemnie poznają się, uczą własnych reakcji na dochodzące bodźce, zachowania w typowych i nietypowych sytuacjach. Kolejny etap to poznanie poprzez bezpośredni kontakt, dotyk, zabawę. Efekty wzajemnych oddziaływań widoczne są już po kilku miesiącach. Podopieczni stają się bardziej pewni siebie, otwarci, łatwiej nawiązują kontakty z rówieśnikami, innymi dziećmi, z dorosłymi.

Dogoterapia to jedna z form animaloterapii wykorzystująca psy. Polega na nawiązaniu psychicznej więzi ze zwierzęciem, co także ma korzystny wpływ na rozwój psychospołeczny. Obecność psa na zajęciach terapeutycznych jest doskonałą motywacją do podejmowania działań. Wprowadza do terapii spontaniczność, radość i daje poczucie bezpieczeństwa. Głównym jej celem, jak i każdej działalności terapeutycznej, jest wyłonienie i aktywizowanie naturalnych predyspozycji każdego człowieka, poznanie jego punktów pozytywnych, jego potrzeb i możliwości.

Podczas pracy terapeutycznej prowadzący wykorzystuje różne formy organizacji pracy. Są to: praca zbiorowa na terenie grupy, gdzie znaczącą rolę odgrywa współpraca podopiecznych ze sobą i ze zwierzęciem, nauka poprzez naśladowanie, współdziałanie, pracę w zespołach, zajęcia indywidualne. Rola tych ostatnich w procesie stymulacji rozwoju jest znacząca. Właśnie podczas tej formy pracy poprzez zabawę, ćwiczenia można wyrównywać, kompensować lub usprawniać opóźnione lub zaburzone funkcje, przełamywać bariery.

Pies akceptuje nas takimi, jacy jesteśmy, nie ocenia po wyglądzie i sposobie wysławiania, nie wyznacza norm, kocha nas za to, że jesteśmy. Jest oddany i wierny, pozostanie z nami bez względu na nasze sukcesy i niepowodzenia. Przed psem nie ukrywamy naszych smutków i obaw, które tak często skrywamy przed otoczeniem. Czy łatwo o taki odpowiednik w świecie ludzi? Dlatego tak wiele możemy zyskać, dając tak naprawdę niewiele.

Dzieci podczas zajęć uczą się i bawią w sposób spontaniczny. Poprzez dotyk i pozostałe zmysły doświadczają otaczającego świata, uczą się empatii, poczucia własnej siły i kontroli nad nią, opieki nad drugą żywą istotą, budują poczucie własnej wartości.

Każdy mały człowiek, by móc zdobywać nowe doświadczenia, potrzebuje wzorców do naśladowania zarówno wśród dorosłych, jak i swych rówieśników. Zajęcia dogoterapeutyczne stwarzają idealne warunki do naśladowania i jednocześnie podejmowania działań twórczych, a ich zasadniczym celem jest wszechstronny rozwój. Czworonożny przyjaciel pomaga przywrócić radość, motywację i wiarę we własne siły.

Dogoterapia to również dobry sposób na usprawnienie zaburzonych lub opóźnionych funkcji. Poprzez zastosowanie zróżnicowanych form zajęć, które umożliwiają nawiązanie przyjaźni, zdobycie akceptującego nas bezwarunkowo towarzysza, dzieci poznają i zdobywają nowe doświadczenia, doskonałą swoje zdobyte już umiejętności.

Wybór zabaw i ćwiczeń nie jest przypadkowy. Dla każdego dziecka indywidualnie dobierane są propozycje różnych form aktywności uwzględniające aktualne jego potrzeby, zainteresowania i możliwości.

Jedne dzieci mają potrzebę dotknięcia psa, poczucia jego ciepła, rodzaju sierści, przytulenia się do niego, inne chcą głaskać, czesać, prowadzać na smyczy. Jeszcze inne potrzebują aktywnej zabawy: wykonywania zadań, poleceń, tworzenia zagadek czy też choćby czytania mu lub opowiadania bajki. Każdy bez względu na wiek znajdzie tu coś dla siebie.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA EDUKACYJNE Z PSEM

A. Poznawanie budowy ciała psa.

1. Nazywanie części ciała, pokazywanie ich na zwierzęciu – psie, wyczuwanie wybranych części ciała zwierzęcia przez głaskanie ich, dotykanie, uderzanie o nie lekko palcami (jedną ręką, obiema na przemian, jednocześnie):

- poklepywanie, opukiwanie,
- kołysanie, przytulanie,
- głaskanie,
- czesanie palcami, szczotką,

• delikatne głaskanie ciała dziecka, np. końcem ogona lub nieco mocniejsze przez drapanie szorstkimi podszkami łap,

• dziecko dotykając zwierzęcia porównuje, jakie ma ono uszy, łapy – szorstkie poduszki, twarde pazurki, delikatną sierść itd.

2. Oglądanie i wskazywanie analogicznych części ciała z otwartymi i z zamkniętymi oczami (zabawy typu: „szukam części ciała,”, „pokaż, gdzie to jest”, „zgadnij, gdzie i co to jest”):

– dotykanie elementów budowy ciała zwierzęcia,

– nazywanie części ciała zwierzęcia,

– wyszukiwanie wskazanych elementów ciała bez nazywania i z nazywaniem ich.

B. Kształtowanie orientacji w schemacie własnego ciała.

Oglądanie własnej sylwetki w lustrze (zabawy „to jestem ja”, wskazywanie kolejnych części ciała, dotykanie, poruszanie wskazaną częścią ciała, zakrywanie, automasaż):

• ćwiczenia pozwalające na „poznanie własnych rąk”, doświadczanie dotyku, kontaktu za ich pomocą:

- zaciskanie pięści, samodzielne otwieranie dłoni,
 - chwytywanie i puszczenie sierści zwierzęcia, np. psa, doświadczanie jej struktury (gładka, miękka, szorstka, sztywna, kręcona...),
 - składanie dłoni na stronie wewnętrznej i zewnętrznej (palce przylegające jeden do drugiego),
 - składanie obu dłoni z sierścią z karku czy ogona pomiędzy dłońmi,
 - rozkładanie dłoni na stronie wewnętrznej i zewnętrznej (palce rozsunięte),
 - dotykanie ciała zwierzęcia całą dłonią z rozsuniętymi palcami, gdy sierść, włosy, skóra zwierzęcia znajdują się między palcami dziecka,
 - łączenie dłoni stroną wewnętrzną, zewnętrzną, poruszanie kolejno palcami, łączenie palców obu dłoni jednocześnie i po kolei,
 - dotykanie palcami rąk (pojedynczo, kolejnymi, wszystkimi) ciała, sierści zwierzęcia):
 - dotykanie zwierzęcia jednym palcem,
 - dotykanie dłonią od strony wewnętrznej,
 - dotykanie dłonią od strony zewnętrznej;
 - „poznanie rąk”: wyczuwanie ramion, łokci, nadgarstków,
 - poznawanie przez wyczuwanie wybranych, analogicznych do ludzkich części ciała zwierzęcia (np. łap, kolan),
 - wyczuwanie dłoni, palców przez uderzanie w swoje nogi i w podłogę (jedną ręką, obiema, palcami).
- Ćwiczenia pozwalające na poznanie i wyczuwanie własnych nóg, wyczuwanie dotyku za ich pomocą:**
- dotykanie stopą podłoża,

- dotykanie stopą zwierzęcia (ruchy dowolne pod kontrolą, delikatne, ukierunkowane: podłużne, poprzeczne, koliste),
- uderzanie stopą o podłoże,
- delikatne dotykanie wybranej części ciała zwierzęcia (całą stopą, palcami stóp, piętą),
- uderzanie piętą o podłoże, uderzanie palcami o podłoże, łączenie stóp, klaskanie stopami, chodzenie na całych stopach, na piętach, na palcach, na sztywnych nogach i na miękkich nogach, bieganie.

Wyczuwanie własnej głowy z otwartymi, następnie zamkniętymi oczami, doświadczanie kontaktu wybraną częścią głowy:

- dotykanie czubka głowy rękoma, palcami, boku głowy, uszu, twarzy: czoła, oczu, policzków, nosa, ust, języka, brody,
- delikatne rozdmuchiwanie sierści zwierzęcia (zabawy logopedyczne),
- dotykanie głową do wybranej części ciała zwierzęcia, np. wysłuchiwanie jego oddechu, rytmu pracy serca:
 - wsłuchiwanie się w odgłosy bicia serca,
 - wysłuchiwanie różnych odgłosów wydawanych przez zwierzę,
 - wysłuchiwanie oddechu, rytmu serca za pomocą słuchawek lekarskich.

Poznawanie i wyczuwanie pleców i pośladków:

- leżenie na plecach, łączenie łopatek, rozkładanie łopatek – skulanie pleców, przesuwanie się na pośladkach, przesuwanie się do przodu i do tyłu w pozycji na plecach,
- leżenie plecami, opierając się o zwierzę, np. psa,
- dotykanie się wybranymi częściami ciała, np. plecy do pleców, nogi do łap,
- próby przesuwania zwierzęcia własnymi plecami (elementy metody Ruchu Rozwijającego).

Poznawanie brzucha:

- leżenie na brzuchu, przemieszczanie się w pozycji leżącej na brzuchu: dookoła własnej osi, do przodu, do tyłu,
- leżenie na brzuchu obok zwierzęcia, na zwierzęciu – z uwzględnieniem bezpieczeństwa.

C. Doskonalenie sprawności ruchowej.

Zabawy ruchowe:

- wspólne przewroty z boku na bok („kołyska”),
- turlanie się,

- czołganie, przeciąganie się,
- wyścigi na czworakach,
- przechodzenie pod, nad, obok przeszkody, np. zwierzęcia,
- omijanie przeszkody, np. zwierzęcia,
- slalom między zwierzętami,
- chodzenie z psem na smyczy,
- przeciąganie ze zwierzęciem liny.

D. Stymulowanie zmysłów: słuchu, wzroku, dotyku, węchu.

- Przeliczanie poszczególnych części ciała u dzieci i zwierząt,
- wyodrębnianie parzystych i nieparzystych części ciała dzieci i zwierząt,
- grupowanie zwierząt wg podanego kryterium (np. pochodzenia, gatunku, użyteczności dla człowieka),
 - porównywanie i nazywanie wielkości, grubości, długości, szerokości, wysokości – zwierzę a człowiek, zwierzę a inne zwierzę, mierzenie nitką, centymetrem, miarką,
 - określanie części ciała zwierzęcia lub jego akcesoria, drugie dziecko do końca nazwę i pokazuje część ciała lub przedmiot): *u...(szy)*, *o...(gon)*, *szy...(ja)*, *o...(ko)*, *la...(pa)*.

E. Ćwiczenie koncentracji uwagi.

- Wysłuchiwanie tonu bicia serca psa,

- przytulanie,
- dotykanie, głaskanie od głowy do ogona, wolno, całą dłonią.

F. Wyzwalanie spontanicznej aktywności w zabawie z psem.

- Przechodzenie pod zwierzęciem,
- przechodzenie nad zwierzęciem,
- chodzenie w tunelu za zwierzęciem, razem ze zwierzęciem,
- przeciąganie liny, np. z psem,
- odszukiwanie przez zwierzę, np. psa, ukrytego dziecka,
- aportowanie,
- przeciąganie wężła,
- zabawy bieżne, np. ganieanie za kimś,
- aportowanie,
- szukanie ukrytych przedmiotów.

G. Nauka troski o higienę własną i psa – mycie rąk, czesanie, karmienie.

- Naśladowanie zachowań higienicznych zwierząt,
- czesanie szczotką, grzebieniem,
- pocieranie ręcznikiem wybranej części ciała,
- dawanie smakołyków, np. psu, pod nadzorem opiekuna, na otwartej dłoni,
- przygotowywanie pojemników na pokarm dla zwierzęcia (dobieranie pojemników, do danego zwierzęcia, np. miseczki,

- zabawy w wyszukiwanie smakołyków w ukrytych przez dziecko miejscach w otoczeniu,
- prowokowanie do szukania – np. przez wydanie komendy „szukaj” (wydawanie prostych komend),
- układanie smakołyków w obrębie dziecka, prowokujące do bliższego kontaktu ze zwierzęciem,

- wydobywanie smakołyków przez zwierzę z zaciśniętej piąstki dziecka,
- układanie smakołyków na dziecku (np. na nodze, karku, brzuchu, plecach),
- odszukiwanie ich przez zwierzę po wydaniu komendy „szukaj”.

H. Okazywanie emocji i uczuć związanych z kontaktem ze zwierzętami.

- Obserwowanie emocji zwierząt, próby ich identyfikowania,
- odczytywanie emocji zwierzęcia poprzez mowę jego ciała,
- naśladowanie emocji zwierząt, próby wskazania zachowań alternatywnych,
- tworzenie teatrzyków obrazujących różne zachowania zwierząt (emocje pozytywne i negatywne) – dostrzeganie sytuacji zagrożenia,
- naśladowanie uczuć okazywanych zwierzęciu, np. „popatrz, to jest piesek, jest taki ładny i delikatny, potrzebuje uczucia, przytul go, ukočaj, podziękuj, że przyszedł” – wskazywanie uczuć, które towarzyszą zabawie, np. „zobacz, on też się cieszy, że bawi się z tobą, on ciebie lubi”.

I. Naśladowanie ruchu poprzez obserwowanie czynności wykonywanych przez psa i naśladowanie ich, np. chodzenie, siadanie, leżenie.

- Naśladowanie sposobów poruszania się:
 - pełzanie,
 - pływanie,
 - czworakowanie,
 - skakanie,
 - czołganie,
 - obserwowanie i naśladowanie ruchów wykonywanych przez zwierzę,
- naśladowanie dźwięków,
- naśladowanie sposobu jedzenia,
- konkursy „Jem tak jak ty” – naśladowanie sposobu jedzenia,
- naśladowanie sposobu odpoczynku zwierząt.

J. Nauka samodzielności – samodzielne wykonywanie zadań z udziałem psa (chodzenie na smyczy, czesanie, elementy tresury).

- Prowadzenie zwierzęcia, np. na smyczy – z pomocą i samodzielnie,
- chodzenie obok zwierzęcia z pomocą drugiej osoby,
- chodzenie obok zwierzęcia zamiast np. przy chodniku,

- swobodne chodzenie ze zwierzęciem,
- chodzenie ze zwierzęciem po wyznaczonym torze:
 - po prostej (próby utrzymywania równowagi), slalomem,
 - naśladowanie komend wydawanych zwierzętom, np. psom,
 - naśladowanie wydawania komend i naśladowanie sposobu wykonania komendy przez zwierzę,
 - samodzielne wydawanie komend z jednoczesnym wyjaśnieniem, co komenda oznacza, np. komenda „siad” oznacza, że pies ma usiąść (stajemy za dzieckiem i dyskretnie pokazujemy psu, co ma robić – przewodnik psa również dyskretnie nakłania psa do wykonywania czynności – pies robi to, co dziecko chce),
 - oprowadzanie zwierzęcia, np. psa, po sali na smyczy (czynność wykonywana jest przez dziecko pod pełną kontrolą nauczyciela i ze wspomaganiami, ale tak, by czuło, że ono tu rządzi).

K. Określanie związków przyczynowo-skutkowych, rozpoznawanie kolorów i kształtów, różnic i podobieństw.

- Porównywanie wyglądu zewnętrznego zwierząt (np. rodzaj sierści – gładka, szorstka, miękka, twarda, umaszczenia, długości, barwy),
- oglądanie i dostrzeganie podobieństw i różnic w budowie ciała między wybranymi psami,
- oglądanie i dostrzeganie podobieństw i różnic w budowie ciała między człowiekiem a zwierzęciem,
- określanie kolejności wykonywanych czynności, np. zabawa „idziemy na spacer” (zakładamy psu obrozę, zapinamy smycz, prowadzimy psa), myjemy psa (opłukujemy wodą, nakładamy na gąbkę szampon lub mydło, splukujemy, wycieramy czeszemy).

L. Ćwiczenia relaksacyjne.

Wspólny relaks i odpoczynek:

- leżenie obok zwierzęcia,
- leżenie na zwierzęciu (np. na dużym psie),
- przytulanie się do zwierzęcia,
- wsłuchiwanie się w jego oddech, w bicie serca,
- masowanie na przemian dziecka i zwierzęcia,
- czytanie bajek dzieciom i zwierzętom (przez nauczyciela i inne dzieci),
- zabawy relaksacyjne z wykorzystaniem zwierząt.

Ł. Ćwiczenia i zabawy logopedyczne.

Poprzez różnorodne zabawy i ćwiczenia doskonalimy sprawność komunikacji, rozwijamy aparat artykulacyjny dziecka, rozwijamy jego język werbalny. Rozwój mowy rozpoczyna się jednocześnie z rozwojem poznawczym dziecka. Słowo mówione bezpośrednio przekazywane dziecku podczas zabaw i ćwiczeń utrwala doznania spostrzeżeniowe, te zaś wzbogacają jego zasób językowy i bogactwo pojęć.

Podczas spotkań ze zwierzętami prowokujemy dziecko do nazywania, określania, opisywania zwierzęcia, swoich odczuć, emocji towarzyszących spotkaniu. Dziecko chętniej dostrzega, pokazuje, różnicuje. Werbalizuje swoje spostrzeżenia, dzieląc się nimi z przyjacielem, który nie ocenia, nie krytykuje, który bezwarunkowo akceptuje.

Taki kontakt pozwala dziecku bawić się i jednocześnie rozwijać swoje umiejętności. Poprzez pytania: „co to jest?“, „jak się nazywa?“, „do czego służy?“, „po co to jest?“, wzbogacamy jego słownik, jednocześnie rozwijając pamięć słowną oraz myślenie, wnioskowanie, logiczne myślenie.

Zabawy i ćwiczenia wykonywane przy udziale psów nie tylko motywują do działania, ale również urozmaicają i wzbogacają doznania dziecka. Są to wspomniane wcześniej zabawy oddechowe, ćwiczenia rozwijające wrażliwość słuchową, słuch fonematyczny, analizę i syntezę słuchową oraz ćwiczenia wspomagające logopedę w pracy korekcyjnej.

Zabawy buzi i języka z psem są o wiele zabawniejsze niż ćwiczenia przed lustrem. Dzieci podczas zabaw z psami wykonują ćwiczenia usprawniające aparat mowy. Ćwiczenia mogą być przeprowadzane w grupie oraz indywidualnie. Podczas zajęć możemy wykorzystywać różnorodne propozycje działań uspraw-

niających i rozwijających aparat mowy, a także komunikację werbalną. Dzieci podczas zajęć usprawniają wrażliwość słuchową (poprzez wysłuchiwanie odgłosów zwierząt, wydawanych np. przez psa), wysłuchują ton bicia jego serca, naśladują odgłosy bicia serca, oddech. Wykonują zabawy i ćwiczenia oddechowe, np. naśladując oddech psa, dmuchając na jego sierść, usprawniają motorykę buzi i języka, naśladując ruchy pracy języka psa, wymieniają części ciała psa (doskonaląc orientację w schemacie ciała, nazywanie czyli posługiwanie się desygnatami), tworzą wypowiedzi, zagadki dla psa, opowiadają mu bajki, ale również uczą psa głoskowania i czytania. A wygląda to mniej więcej tak :

„[...] Na samym początku zajęć wszyscy przedstawili się. Najpierw swoje imię wyszczałek pies, a później dzieci kolejno wypowiadały swoje imiona. Ponieważ trudno zrozumieć język psi, postanowiliśmy nauczyć psa mówić. Jednak nie jest to takie proste. Aby nauczyć się choćby prostych głosek trzeba bardzo dużo ćwiczyć, ćwiczyć, ćwiczyć. Zabawy w naukę ludzkiej mowy rozpoczęliśmy od ćwiczeń buzi i języka. Wspólnie z psem Tequila oblizywaliśmy się, wysuwaliśmy język na nos, do brody, wysuwaliśmy szeroko język i robiliśmy z niego wąską rurkę. Po tych ćwiczeniach przyszła pora na ćwiczenia oddechowe. Ziąjaliśmy jak Tequila, ziewaliśmy razem z nią, a nawet wsłuchiwalismy się w jej oddech i naśladowaliśmy go. Na zakończenie wszyscy dmuchali na sierść psa z jednoczesnym wybrzmiewaniem głoski „B”. Zabawa jest przednia. Ciekawe, czy po takich zajęciach Tequila zacznie do nas mówić? Ale jeżeli jeszcze nie, to będziemy z nią systematycznie ćwiczyć. Nam to na pewno pomoże [...]”.

Tego rodzaju zabawy logopedyczne są bardzo atrakcyjne dla dzieci, dają dużo radości i są wspaniałym motywatorem do działań – do wykorzystania z każdą grupą dzieci na wszystkich poziomach.

Jak widać, poprzez różnorodne zabawy i ćwiczenia możemy doskonalić, rozwijać i usprawniać rozwój psychomotoryczny dziecka. Bezpośredni kontakt ze zwierzęciem pozwoli mu bawić się i uczyć jednocześnie.

BIBLIOGRAFIA

- Borkowska M. (red.), 1989, *ABC rehabilitacji dzieci*, Pelikan, Warszawa.
- Franczyk A., Krajewska K., 2007, *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju. Ćwiczenia i zabawy do wykorzystania w pracy dydaktyczno-terapeutycznej dla nauczycieli i terapeutów pracujących z dziećmi o specyficznych potrzebach edukacyjnych*, Impuls, Kraków.
- Franczyk A., Krajewska K., 2007, *Zabawy i ćwiczenia na cały rok*, Impuls, Kraków.
- Franczyk A., Krajewska K., Skorupa J., 2007, *Animaloterapia. Program Przedszkolnego Klubu Animals „Cztery Łapy”*, Impuls, Kraków.
- Franczyk A., Krajewska K., Skorupa J., 2012, *Bawmy się poprzez animaloterapię*, Impuls Kraków.
- Jastrzab J., 1994, *Usprawnianie funkcji percepcyjno-motorycznych dzieci dyslektycznych*, CMPPP MEN, Warszawa.

<http://www.bryk.pl>, data dostępu: 4 X 2011.

<http://www.deltasociety.org>, data dostępu: 4 X 2011.

<http://www.dogoterapeuta.wortale.net>, data dostępu: 4 X 2011.

<http://www.dogoterapia.org.pl>, data dostępu: 4 X 2011.

<http://www.zwierzeprzyjacielemdziecka.blogspot.com>, data dostępu: 4 X 2011.